

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Creative Tourism and Community-Based Tourism Activity

ลัดดาวรรณ ทองใบ
Laddawan Thongbai
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย
Faculty of Liberal Arts, Eastern Asia University

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเสนอแนวคิดเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน” โดยกล่าวถึง ความเป็นมาของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน และการสร้างความประทับใจจากท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมา_nับตั้งแต่ฉบับที่ 10 และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ดังจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นเป็นกระเเสทางการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาของเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน ผ่านชุมชนโดยนำเอาความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ วรรณกรรม งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน งานออกแบบ ดนตรี อาหาร ภพยนต์และสื่อศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสถกิจกรรมเหล่านั้น ถือเป็นมิติใหม่ทางการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่เป็นเยี่ยมชม กลับให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่และชุมชนสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการสร้างความสมดุลของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เน้นความสำคัญที่ “คุณค่า” ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนภูมิใจความเป็นเนื้อแท้ของตน และสามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, การท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

The academic journal is the literature review and related researches which intend to present the concept of “Creative Tourism and Community-Based Tourism”. The journal focus on the history of creative tourism, creative tourism management and tourism activities in the community. Creative tourism is a form of tourism industry that has been included in the 10th National Economic and Social Development Plan and still included in the 11th National Economic and Social Development Plan. It is obvious that creative tourism is a form of great way to make better sustainable living. The activities also attract visitors to experience various activities and creative communities. Refer to the community, the identity of the community is driven by activities such as arts and crafts, local cooking lifestyle education, folk and music food Movies and Art Media. This is what attracts visitors to experience those activities. It is a new dimension of tourism not only to visit. Visitors get experience through various activities and creative communities. Creative tourism is about creating a balance of

community in economic, social and environmental. Focus on the “value” of the community so that the community is proud of its authenticity and can travel all year round.

Keywords: creative tourism, community-based tourism

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่นำเอารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาผสมผสานเข้ากับศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยวและของชุมชน เป็นการปลูกจิตสำนึกให้แก่นักท่องเที่ยวและชุมชนแห่งท่องเที่ยว ให้ตระหนักรถึงความสำคัญของเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของสถานที่นั้น ๆ โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสและเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงกับคนในชุมชนด้วยการลงมือทำ ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ในขณะที่รัฐบาลมุ่งเน้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้เติบโตอย่างมีศักยภาพ และหนึ่งในแนวทางนี้คือการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นพลังสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต ดังนั้นทาง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงได้นำจุดแข็งศักยภาพสถานที่ท่องเที่ยวของไทยที่มีอยู่หลากหลายมิติมาเปิดประสบการณ์ใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวภายใต้โครงการส่งเสริมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism district) ในประเทศไทยขึ้นมาเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืนจากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เริ่มเข้ามามีกระแสมากขึ้น เนื่องจาก การท่องเที่ยวรูปแบบเดิมนั้นเป็นการเน้นเพียงแค่การพักผ่อนหย่อนใจ แต่ในระยะหลังจะมีการท่องเที่ยวในความสนิทše เช่นเข้ามา มีบทบาท แต่ก็ยังขาดการพัฒนา เพราะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นถือเป็นความท้าทายให้กับนักท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว คือการทำให้สถานที่ท่องเที่ยวมีความสร้างสรรค์เพื่อที่จะพัฒนาทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรมที่ไม่อาจจับต้องได้ให้กลายเป็นประสบการณ์ที่สร้างสรรค์กับนักท่องเที่ยวและเป็นการสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวเป็นแขกของพื้นที่กับเจ้าบ้านได้เป็นอย่างดี รวมถึงการสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่น (local experience)

โดยผ่านการลงมือทำ เรียนรู้ ด้วยตนเอง

พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) ก็ได้ว่าเป็นกระบวนการทัศน์ (new travel paradigm) และทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวในปัจจุบันซึ่งแตกต่างไปจาก การท่องเที่ยว แบบมวลชน (mass tourism) แบบเดิม โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (cultural tourism) ที่ผู้ท่องเที่ยวเป็นแต่เพียงผู้ชม และถ่ายภาพอยู่ห่าง ๆ ในขณะที่องค์กรการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization--UNWTO) ได้ประเมินไว้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่มุ่งสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีโอกาสเพิ่มสูงขึ้นจาก 21.1 ล้านคน ในปี ค.ศ. 1990 เป็น 133.3 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2020 นั้น ในจำนวนของกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ดังกล่าว มีแนวโน้มที่จะแสวงหารูปแบบของการ ท่องเที่ยวใหม่ด้วย การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่เริ่มเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2542 โดยได้รับแรงบันดาลใจจากความมั่นคงของวัฒนธรรมใน ประเทศไทยเชี่ย ตะวันออกเฉียงใต้ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญ กับความผูกพัน (engaged) ของนักท่องเที่ยว (guest) กับผู้ถูกท่องเที่ยว (host) ส่งเสริมการเข้าไป มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ผ่านประสบการณ์ ที่มาจากการเรียนรู้ในพื้นที่ท่องเที่ยว (authentic-active participation) ซึ่งรูปแบบและลักษณะของการท่องเที่ยว ดังกล่าว นี้ จะเปิดโอกาสให้กับนักท่องเที่ยว และเจ้าของบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ ของตนไปร่วมกัน ซึ่งจะ ก่อให้เกิดความจดจำ-ประทับใจ อย่างลึกซึ้งในพื้นที่ของการท่องเที่ยว (understanding specific cultural of the place) และโดยการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์นี้ จะให้คำตอบใหม่ที่สอดรับกับ ชนิยม

ของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่ไม่เพียงแต่ต้องการ “มอง ดู” (seeing) สังคมและวัฒนธรรม ที่แตกต่างไปจากตน แต่เมื่อความประสังค์ที่จะ “ลงมือทำ” (doing) เพื่อเรียนรู้ ทำความเข้าใจใน มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ต้อง เที่ยวอย่างลึกซึ้ง พร้อมๆ กันกับพัฒนาศักยภาพของตน ผ่าน การปฏิบัติ (practice) กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ของพื้นที่ที่ต้องเที่ยว และเพื่อที่จะได้รับแรงบันดาลใจ ใหม่ๆ ภายหลังกลับไปดำเนินชีวิตปกติหลังการพักผ่อน นอกไปจากของที่ระลึกที่ซื้อมา จากร้านค้าและภาพถ่าย จำนวนมากในกล่องดิจิทัลตามรูปแบบของการท่องเที่ยว แบบเดิม (สุดแทน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, 2556)

สุดแทน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (2556) ได้ให้ คำจำกัดความของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) เป็นแนวคิดหนึ่งทางการท่องเที่ยวที่ ให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางการท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ ทางการท่องเที่ยว ได้แก่ การสร้างประสบการณ์ตรงหรือ ประสบการณ์ร่วมของนักท่องเที่ยวกับชุมชนผ่านกิจกรรม ด้วยการใช้ทรัพยากรในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีอยู่ เพื่อนำ มาสร้างสรรค์คุณค่า เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวอันก่อให้ เกิดรายได้และผลประโยชน์และสามารถแบ่งปันรายได้หรือ ผลประโยชน์เหล่านั้นสู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม รูปแบบ ของกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้น ได้แก่ นัก ท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง กับชุมชนนั้นๆ เกิดการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ระหว่าง นักท่องเที่ยวและคนในชุมชน รวมไปถึงการได้ใช้ชีวิตอยู่ ร่วมกับคนในชุมชนอันมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้定义 ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า เป็นการท่องเที่ยว ที่มีจุดประสงค์สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา ชุมชน ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินชีวิตของ ชุมชน โดยจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่าง กลมกลืนและ สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีต่างๆ ในชุมชน ในเชิงของการเรียนรู้และการ ทดลอง เพื่อให้ได้ มาซึ่งประสบการณ์จากสิ่งที่มีอยู่และเป็นอยู่จริงในชุมชน นอกจากนั้น ชุมชนจะต้องสามารถ ใช้การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการรักษาความสมดุล ระหว่าง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายใน

ชุมชน และชุมชนจะได้รับผลประโยชน์ ตอบแทนอันก่อให้ เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชน

นาพิกอติวัสดุ แสงสนิท (2556) ได้ให้ความหมาย ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและ เอกลักษณ์สถานที่ โดยนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เพื่อสร้าง ประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของสถานที่ และเป็นการสร้างมูลค่า เพิ่มให้กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและ เอกลักษณ์ของสถานที่ ด้วยการสร้างคุณค่าให้กับอัตลักษณ์ นั้นๆ แต่ไม่ใช่การผลิตความคิดสร้างสรรค์อภินoya ด้วย จะต้องได้มีกระบวนการมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมนั้นๆ โดยชุมชนจะต้องมีความเห็นพ้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว มี ส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมนั้นๆ และได้รับผลประโยชน์ ที่เกิดขึ้นด้วย จึงเห็นได้ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับกิจกรรม ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยตรงคือชุมชนผู้เป็นเจ้าของ แหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว จะต้องยอมรับรูปแบบ การท่องเที่ยวใหม่นี้ด้วยการนำตัวเองเข้าไปมีประสบการณ์ จริงในแหล่งท่องเที่ยว ด้วยการลงมือทำ ปฏิบัติ และเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชนด้วยตนเอง

จากนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ในภาพรวมจะมีดูเน้นที่แตกต่างกันบ้างแต่ ยังแสดงให้เห็นว่ามีองค์ประกอบร่วมในลักษณะเดียวกัน คือ ประสบการณ์จริงและมีส่วนร่วม (participative, authentic experience) ของนักท่องเที่ยวที่เกิดจากการ เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพและทักษะเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงการพบปะผู้คนในชุมชนหรือสัมผัสด้วยวัฒนธรรมท้อง ถิ่นโดยตรง นอกจากนี้การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเลือก กิจกรรมตามความต้องการและความสนใจนั้นแสดงให้เห็น ถึงลักษณะเด่นของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คือ เป็นการ ท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง (tailor-made approach) ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในขณะที่กิจกรรมการท่อง เที่ยวในชุมชนนั้นจะต้องมีความกลมกลืนและสัมพันธ์กับ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีต่างๆ ในชุมชน ใน เชิงของการเรียนรู้และการทดลอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่ เดินทางมาเยือนได้รับประสบการณ์จากสิ่งที่มีอยู่และเป็น จริงในชุมชน ซึ่งอาจทำให้นักท่องเที่ยวตระหนักรถึงมูลค่า และคุณค่าในนั้นๆ จากชุมชน

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (basic of creative tourism) ไว้ดังนี้ (1) เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่ได้เลียนแบบใครและเป็นต้นแบบอย่างแท้จริง (originality) และมีความเป็นของแท้ดั้งเดิม (authenticity) (2) มีการจินตนาการ (imagination) และมีความจารโลงใจ (inspiration) ที่แสดงออกเป็นความคิดอย่างสร้างสรรค์ (3) มีองค์ความรู้ (knowledge) แฟ่งไว้ด้วยศิลปะ (arts) และกลั่นกรองความรู้ของวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) เกิดจากการฉลาดคิด (ingenuity) กล้ายมาเป็นประดิษฐกรรม (inventiveness) และ (5) เป็นทรัพย์สินทางปัญญา (intellectual assets)

ประเภทการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1. ประเภทมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์โบราณคดี วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ สภาพสังคม แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือกลุ่มแสดงออกทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (traditional cultural expression) เช่น ศิลปะงานฝีมือ เทศกาล งานประเพณีต่างๆ กลุ่มที่ตั้งทางวัฒนธรรม (cultural sites) เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

2. ประเภทศิลปะ (arts) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรม แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ กลุ่มงานศิลปะ (visual arts) เช่น การวาดภาพ รูปปั้น และวัตถุโบราณ กลุ่มศิลปะการแสดง (performing arts) เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การแสดงนาฏศิลป์ การแสดงละคร เป็นต้น

3. ประเภทวิถีชีวิต (lifestyles) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวนেื่องกับวิถีชีวิต การดำรงชีวิต หรือวิถีการทำมาหากินของคนในชุมชนท้องถิ่นหรือชาวพื้นเมือง แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ กลุ่มวิถีชีวิตของสังคมเมือง เช่น ย่านการค้าโบราณ ย่านสำเพ็ง ย่านเยาวราช ย่านบางลำพู ย่านเมืองเก่านาน ย่านเมืองเก่าแปดริ้ว ย่านถนนนางงามสิงขลา กลุ่มวิถีชีวิตสังคมชนบท เช่น หมู่บ้านช้าง ตากลาง อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก การเลี้ยงนกเข้า อ. จันนะ จ. สงขลา การทำนา การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. ประเภทสื่อ (media) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวนেื่องกับการสื่อสารกับกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ หรือสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ กลุ่มงานสื่อสิ่งพิมพ์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (publishing and printed media) เช่น คู่มือท่องเที่ยว นิตยสารการท่องเที่ยว หรือสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่มีส่วนสร้างความน่าสนใจเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจและสามารถสื่อในสิ่งที่มีคุณค่าให้เกิดความน่าสนใจ เป็นต้น กลุ่มงานโสตทัศน์ (audiovisual) สื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ วิทยุ หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ การเป็นมาของต้นแบบ (originality) ความเป็นของแท้ดั้งเดิม (authenticity) ของแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่นั้นๆ เป็นต้น

5. ประเภทการตอบสนองความต้องการของลูกค้า (functional creation) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการแตกต่างกัน แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ กลุ่มการออกแบบ (design) เช่น การออกแบบห้องพักในโรงแรม รีสอร์ท การออกแบบสินค้าของที่ระลึก ให้มีอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่น หรือแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ กลุ่มสื่อสมัยใหม่ (new media) เช่น ระบบดิจิทัล ซอฟต์แวร์ เกมต่างๆ กลุ่มบริการทางความคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism services) เช่น การบริการทางสถานปัตยกรรม โฆษณา นันทนาการ และบริการแนวคิดเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ

กระบวนการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1. นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม (active participation) และเรียนรู้ประสบการณ์ (learning experience) ในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (interaction)

2. นักท่องเที่ยวมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์และประสบการณ์กับชุมชนในท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ได้รับความรู้ประสบการณ์ ช่วยเพิ่มความชำนาญให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

Greg & Julie (2007) ได้ประมวลคุณลักษณะที่สำคัญจากคำนิยามขององค์กรผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แตกต่างจากการท่อง

เที่ยวทัวไป ดังนี้

1. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน (each engaging the other)

2. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมระหว่างผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้าน (cross-cultural engagement /cultural experience)

3. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว (Spirit of place/ deep meaning/ understanding of the specific cultural of the place)

4. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (Hands-on experience)

5. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน/ส่งผ่าน-ส่งต่อประสบการณ์ (exchange information/ transformation and transformative experiences)

6. ผู้ท่องเที่ยวเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม (more participate than observe)

7. ผู้ท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับเจ้าของพื้นที่ (co-creating tourism experience)

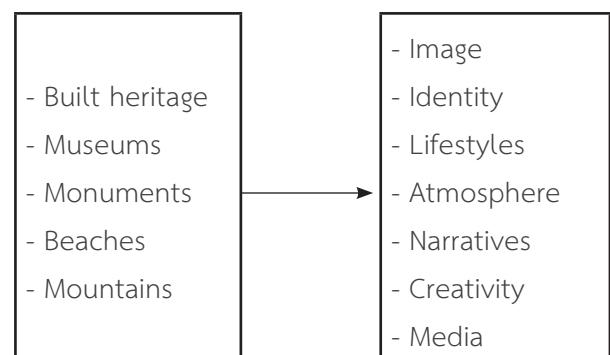
8. เป็นความจริงแท้ทั้งในกระบวนการผลิตและผลิตภัณฑ์ ประสบการณ์จริง (authentic both process and product/ genuine experience)

9. เป็นกิจกรรมที่น่าจดจำประทับใจและเข้าใจ (memorable/ I hear and I forget, I see and I remember, I do and I understand)

10. เป็นการท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจงของผู้ท่องเที่ยวแต่ละคน (tailor-made approaches)

จากหลักเกณฑ์ ประเภท กระบวนการและรวมถึงการกำหนดคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้น แสดงให้เห็นว่าแต่ละชุมชนอาจมีการท่องเที่ยวหลายประเภทและต่างมีจุดเด่นและเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ โดยสิ่งเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (1) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นหน้าที่ของ

นักท่องเที่ยว ที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบตัว และใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดความชำนาญได้พัฒนาขึ้นกว่าเดิม (2) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นักท่องเที่ยวมิใช่เป็นเพียงผู้ดูหรือผู้สังเกตการณ์หรือไปประภาตัวในที่นั้นๆ แต่เป็นผู้มีปฏิสัมพันธ์หรือเป็นผู้มีส่วนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับคนในท้องถิ่น (3) เป็นการสร้างสรรค์กิจกรรมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นผสมผสานกับแนวคิด จิตนาการของนักท่องเที่ยว สร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นมาใหม่ (4) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้พัฒนาใช้ความสามารถด้านแนวคิดสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยว เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นประสบการณ์เรียนรู้ จึงนับว่าเป็นการปรับเปลี่ยนไปจากการท่องเที่ยวแบบเดิมที่มุ่งลักษณะการท่องเที่ยวแบบมวลชน (mass tourism) มาสู่การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว ทั้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่หรืออัตลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการเลื่อนไหวจากการเที่ยวชมในวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible cultural resources) ไปสู่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (intangible cultural resources) โดยสามารถอธิบายได้จากภาพ 1

ภาพ 1 การเลื่อนไหวทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

จากการกล่าวได้ว่า ความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่เดิมที่นักท่องเที่ยวให้คุณค่ากับสิ่งก่อสร้าง พิพิธภัณฑ์ หาดทรายหรือภูเขาหันไปให้ความสนใจกับภาพลักษณ์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิต บรรยกาศ เรื่องเล่า การสร้างสรรค์ ตลอดจนการเปลี่ยนจากวัฒนธรรมชั้นสูง เช่น ปราสาท พระราชวัง กลับมาให้ความสนใจกับวิถีวัฒนธรรมที่พับได้ ทั่วไปในชีวิตประจำวันมากขึ้นกว่าเดิม อาทิ ร้านอาหารท้องถิ่น ตลาด บ้านเรือน ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวนั้นเกิดการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวตั้งกล่าวเหล่านั้นมากยิ่งขึ้น (คณ

กลไกในการขับเคลื่อนและพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สำคัญกล่าวคือชุมชนซึ่งเป็นหัวใจหลัก เปรียบเสมือนเจ้าบ้านที่ค่อยทำหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน นำเสนอวัฒนธรรม ของเจ้าบ้านต่อผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนนั้นมาดำเนินอีกสินค้าทางการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง จึงเรียกว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วและมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นเป็นเครือข่ายมากขึ้น ปอยครั้งใช้คำว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” (community-based tourism) หรือ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” (ecotourism) หรือ “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” (conservation tourism) ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นสื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์และส่งเสริมภาพพจน์ของการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสท่องถิ่นนิยม ที่มุ่งเน้นให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนโดยมุ่งพัฒนาให้ “คนในชุมชน” เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวและไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ได้เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น โดยให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้มีความสมดุลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทั้งการเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในอนาคต ประกอบกับรัฐบาลเร่งยกระดับท่องเที่ยวชุมชน หวังเป็นตัวช่วยพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้ยั่งยืน เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism--CBT) ให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไปสู่ความยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน

จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการด้วยตัวเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน ช่วงที่โลกตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยว ช่วงปี 2535-2540 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) เข้ามาเป็นกระแสใหม่และกระแสใหญ่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย โดยการผลักดันของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism--CBT) เริ่มก่อตัวขึ้นเติบโตคู่ขนานไปกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการทำงานในระดับพื้นที่ของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต และธรรมชาติ ซึ่งในช่วงดังกล่าว ซึ่งที่เรียกขานการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ มีหลากหลายชื่อ อาทิ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวสีเขียว หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 รัฐบาลไทยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยประกาศให้ปี 2541-2542 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ในปี 2544 มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product--OTOP) หลังปี 2545 การท่องเที่ยวลงลึกในชนบทหลากหลายรูปแบบ ในปี 2547 มีการให้มาตราฐานโภมสเตย์ หรือเรียกชื่อย่างเป็นทางการว่า “ที่พักสัมผัสร่วมธรรมชาติ” ณ ปัจจุบัน หากให้ชุมชนนิยามตนเองว่าเรียกชื่อการดำเนินการท่องเที่ยวของตนว่าชื่ออะไร จะพบว่ามีชื่อเรียก 4 ชื่อ ด้วยกันในกลุ่มชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวแบบโภมสเตย์ (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2554)

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอยู่ 4 ด้าน คือ (1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม กล่าวว่าคือ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึงพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนรวมถึงชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (2) ด้านองค์กรชุมชน กล่าวคือชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีประชานุรักษ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลายและชุมชนสืบสืบเป็นเจ้าของและเข้ามา มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา (3) ด้านการจัดการกล่าวคือ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และ

การท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการ การท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการ พัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็น ธรรม และมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน (4) ด้านการเรียนรู้ กล่าวคือลักษณะ ของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความ เข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างมีระบบจัดการให้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน และ สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

จากองค์ประกอบข้างต้น เห็นได้ว่าการท่องเที่ยว โดยชุมชนด้วยคนในชุมชน เป็นการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว ให้มีความหมายมากกว่าการพักผ่อนแต่เป็นการเปิดมิติของ การท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนใน ท้องถิ่น เป็นการพัฒนาคนในชุมชนให้มีบทบาทที่สำคัญ ในการอนุรักษ์ความเป็นชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนชุมชนเป็น เหมือนบ้านของตนเองที่ค่อยต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วย ความยินดี เกิดการบริหารงานและจัดการภายในคนในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือเป็นเครื่องมือสร้างความเข้ม แข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและ ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2554) ได้กำหนด หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็น เครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมีหลักการดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง และตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคราะพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์

9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น

10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ ของชุมชน

จากหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเห็นได้ว่า สิ่งที่ชุมชนจะได้รับประโยชน์จากรูปแบบการท่อง เที่ยวดังกล่าว ประกอบด้วย (1) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดย ชุมชน กล่าวคือ “ความอยู่รอดของชุมชนขึ้นอยู่กับฐาน ทรัพยากรธรรมชาติวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงผูกพันกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า” CBT เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่าง ยั่งยืน ทั้งการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร สื่อสารปัญหาความ ขัดแย้งในการแบ่งซึ่งทรัพยากรให้คนภายนอกได้รับทราบ สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ จัดสรรราญได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุน กิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วย งานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) การท่องเที่ยวโดย ชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง “วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่บอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนจะทำให้ ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม โดยที่ยังคงอนุรักษ์ วัฒนธรรมและปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีการ สืบทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง” CBT เป็นเครื่องมือ ในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านในการนำเสนอ “ของดี” ชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการสืบค้น ถ่ายทอด และพัฒนาชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนมีการ บริหารจัดการและร่วมกันกำหนดวิถีชีวิตและวัฒนธรรม อะไรบ้างที่ชุมชนพร้อมในการนำเสนอและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ตลอดจนมีแนวทางปฏิบัติตัวสำหรับนัก ท่องเที่ยวการที่มีนักท่องเที่ยวสนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถี ชีวิตและวัฒนธรรมคนท้องถิ่น เป็นตัวกระตุ้นอีกทางหนึ่ง ที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และมีชีวิตชีวานในการนำเสนอข้อมูล สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยว ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตน สร้างความประทับใจให้ แก่ผู้มาเยือน และทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของ ชุมชนตนเอง (3) เที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุน

การพัฒนาคน “ความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น หรือ ชาติพันธุ์ของตน ความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน การมีพื้นที่ทางสังคม ได้รับการยอมรับจากคนภายนอก เป็นหัวใจสำคัญของการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชุมชน” CBT ช่วยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและกำหนดบทบาทของชุมชนต่อการท่องเที่ยว มีกระบวนการในการจัดการความรู้ภายนอกในชุมชน มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว สร้างความมั่นใจในการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก มีความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนในการนำเสนอ “ปัญหาและความต้องการ” กับหน่วยงานภายนอก นำเสนอประสบการณ์และความสำเร็จในการพัฒนาภับคนและหน่วยงานที่มาศึกษา-ดูงาน นอกจากเป็นการพัฒนา “คนใน” แล้วยังให้การศึกษาภับ “คนนอก” ด้วย (4) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน และคุณภาพชีวิตคนท่องถิ่น คือ การท่องเที่ยวเป็นการดึงคนจากภายนอกมาเรียนรู้ชุมชน แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามายังชุมชนคือ วิถีชีวิตที่แตกต่าง และวัฒนธรรม ดั้งเดิม จุดดึงดูดคือวิถีที่เรียบง่ายและมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันภับธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรายได้เสริม ที่สามารถนำรายได้เข้าไปปรับปรุงที่อยู่อาศัย การออมทรัพย์ไว้ใช้ยามขาดแคลน เจ็บป่วย หรือเป็นทุนการศึกษาให้กับลูกหลาน โดยที่ชาวบ้านยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิม หรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัวในการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวนেื่องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเรื่องความสะอาด และสุขอนามัย นอกจากนี้ เมื่อชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักก็จะมีหน่วยงานลงไปสนับสนุนเรื่องอุปโภคบริโภค” การที่การท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริม ทำให้ชาวบ้านไม่คิดพึงพารายได้หลักจากการท่องเที่ยว และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติต่อเนื่องไม่ว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวหรือไม่ก็ตาม (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน:ออนไลน์)

การสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่น Local experience

การท่องเที่ยวจึงจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ นอกห้องเรียนอีกแบบหนึ่งที่ทุกเพศทุกวัยสามารถทำได้และได้รับความบันเทิง ความสนุกสนาน และเรียนรู้จากสิ่งใหม่ๆ

จากการเดินทางท่องเที่ยว ประกอบกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นตัวขับเคลื่อน ให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงคุณค่าของการใช้จ่าย และสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจผ่านรูปแบบกิจกรรมที่สร้างสรรค์โดยชุมชน

ยุทธศักดิ์ สุภาร ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กล่าวว่า วิสัยทัศน์สำคัญขององค์กรที่จะขับเคลื่อนให้รายได้ทางการท่องเที่ยวไปถึงเป้าหมายที่วางไว้นั้น จะถูกผลักดันผ่านกลยุทธ์สำคัญใน 2 เรื่องคือ การสร้างการรับรู้และการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวอุดมนิยม (preferred destination) อย่างยั่งยืน และการสร้างการรับรู้ประเทศไทยให้เป็นจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวคุณภาพ (quality leisure destination) โดยมุ่งเน้นรือการเพิ่มรายได้ทางการท่องเที่ยวมากกว่าจำนวนนักท่องเที่ยว และนอกจากนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ยังกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดโดยนำเอาจุดแข็งของประเทศไทย “วิถีไทย” อันเป็นจุดเด่นที่แตกต่างจากประเทศอื่นๆ อีกทั้ง ยังเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัศความเป็นไทยแท้ ดั้งเดิม โดยต่อยอดนำเสนอสินค้าการท่องเที่ยวที่ผูกโยงกับวิถีไทยแต่ลงลึกมากขึ้น เพื่อนำรายได้และความเข้มแข็งสู่เศรษฐกิจฐานราก ทำให้คนท่องถิ่นเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว นำไปสู่ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคมและการท่องเที่ยวในอนาคตผ่านการสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่นไทย (local experience)

ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด

บ้านน้ำเชี่ยว สถานที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ตั้งอยู่ใน ต.น้ำเชี่ยว อ.แหลมฉบัง จ.ตราด เป็นหมู่บ้านในเส้นทางผ่านไป ขึ้นเรือสู่เกาะช้าง หมู่บ้านน้ำเชี่ยวแห่งนี้ ยังได้รับเลือกให้เป็น “หมู่บ้าน OVC” (OTOP village champion) ที่ได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย รวมถึงรัฐวัล อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยดีเด่นจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บ้านน้ำเชี่ยวมี พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ติดทะเล มีป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก มีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่าน ซึ่งคลองนี้มีต้นกำเนิดอยู่ที่เขาวังปลา อยู่ระหว่างอำเภอแหลมฉบังและอำเภอเมืองตราด

เดิมที่ประชากรของตำบลน้ำเชี่ยว เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ ต่อมามีพ่อค้าชาวจีนล่องเรือสำรา*****

มาค้าขายสินค้าที่ท่าเรือบ้านน้ำเชี่ยว และได้ตั้งกรากอยู่ที่นี่ ทำให้ชาวบ้านน้ำเชี่ยวส่วนหนึ่งเป็นคนไทย เชื้อสายจีน และในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีชาวมุสลิมซึ่งเรียกตัวเองว่า “แขกจาม หรือ จำปา” อพยพหนีสงครามมาจากการประทetc เนื่องมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ริมคลองน้ำเชี่ยว และมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยชาวพุทธ และมุสลิมสามารถแต่งงานข้ามศาสนาได้ ซึ่งพื้นที่นี้เองทั้งสองศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกันในตำบลน้ำเชี่ยวอย่างสันติสุขด้วยความสัมพันธ์อันดีตลอดมา ที่มาของชื่อชุมชน “น้ำเชี่ยว” มาจากพื้นที่ส่วนใหญ่ อยู่ติดทะเล มีป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก มีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่านซึ่งคลองนี้มีต้นกำเนิดอยู่ที่เขาวังปลา อยู่ริมทางว่างอำเภอ แหลมของบ้านและอำเภอเมืองตราด เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำในคลองจะไหลเชี่ยวมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า “คลองน้ำเชี่ยว” ไหลผ่านกลางหมู่บ้านน้ำเชี่ยวลงสู่ทะเลอ่าวไทย ทางใต้ที่บ้านปากคลอง ตำบลหนองโคน อำเภอเมืองตราด ซึ่งชาวบ้านใช้เป็นแหล่งประมง พื้นบ้านและใช้เป็นเส้นทางออกทะเลเพื่อทำการประมงจนถึงปัจจุบันชาวตำบลน้ำเชี่ยวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ประมง ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และค้าขาย

จุดเด่น และกิจกรรมท่องเที่ยว

1. วัดน้ำเชี่ยว ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมของบ้านน้ำเชี่ยว ตั้งอยู่ที่บ้านท่าม่วง ตำบลน้ำเชี่ยว ตั้งอย่างประทับใจ ภายในวัดมีพระบรมสารีริกธาตุ และพระประจำวันเกิดปางต่างๆ ซึ่งประชาชนและนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามากราบไหว้ได้

2. มัสยิดอัลกุรอ กลุ่มชาวไทยมุสลิม ครั้งแรกมาริบุรุษที่บ้านน้ำเชี่ยวแห่งเดียว ตามที่พระบรมราชานุสันติธรรมไว้ว่า “ชนกลุ่มนี้ถูกกดดันเข้ามายังสมัยสงครามกับญวนในประเทศเขมร ตรงกับรัชกาลที่ 3 มีการเรียนภาษาเขียนที่ใช้คัมภีร์อัลกุรอาน มีการสร้างสุหร่าหรือมัสยิดครั้งแรกที่บ้านน้ำเชี่ยว โดยใช้ไม้ไก่กางมาปักเป็นเขต 4 ตัน หลังคามุงด้วยใบปรง นำมาสานเป็นตับเหมือนตับจากมุงกันแล้ว กันฝน ต่อมามีชาวมุสลิมตั้งหลังแห่งนั้นแล้ว ได้ต่อเติมสุหร่าให้มีสภาพดีขึ้น

จนถึงปัจจุบัน โดยมีได้เคลื่อนย้าย จากที่ตั้งเดิมแต่อย่างใด” ซึ่งสุหร่าแห่งนี้ ปัจจุบันมีชื่อว่า “มัสยิดอัลกุรอ” ตั้งอยู่ริมคลองน้ำเชี่ยว

3. ศูนย์ศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน จัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างเทศบาลตำบลน้ำเชี่ยว และสถานีพัฒนาทรัพยากร ป่าชายเลนที่ 4 (น้ำเชี่ยว ตราด) จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนให้มีศักยภาพสามารถใช้เป็นเรียนรู้ แหล่งศึกษาวิจัยของ เยาวชนและประชาชน และเพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษาและชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นพู เพื่อให้พื้นที่ป่าชายเลน มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ ภายในศูนย์มีหอดูนกที่สามารถส่องดูนกได้ มีสัตว์หลากหลาย เช่น ลิงแสม ปู ปลา นกจากนี้สามารถชมทั่งห้อย ได้ในยามค่ำคืนอีกด้วย

กิจกรรมท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ต.น้ำเชี่ยวจัดตั้งขึ้น ประมาณต้นปี 2549 ณ.หมู่ 1 บ้านท้ายเขา ต.น้ำเชี่ยว มีกิจกรรมต่างๆ ประกอบด้วย (1) สะพานชมธรรมชาติ (2) หอดูนก (3) ล่องเรือเล็กชมวิวชีวิตชาวประมง เช่นการถีบกระดานเก็บหอยแครง/แมลงวัน การเลี้ยงปลาในกระชัง การดำเนินปากเป็ด การเลี้ยง หอยนางรม (4) พักโภม เสตป (5) ล่องเรือชมห้องห้อย (6) ชมสาติกรรมทำปอกใบจาก (7) ชมสาติกรรมทำน้ำตาลซัก (8) ชมวิวชีวิตชาวพุทธและมุสลิมที่อยู่กันแบบสันติ (9) ลงเรือใหญ่ ฯลฯ

ผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. งอบน้ำเชี่ยว เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์อันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวตราด ที่ได้สืบทอดสู่นุชนรุ่นหลัง ใส่เพื่อกันแడดกันฝนหรือตอบตั้งบ้านเรือน ปัจจุบันมีการพัฒนารูปทรงที่หลากหลายยิ่งขึ้น เหมาะสมสำหรับการสวมใส่หรือเป็นของที่ระลึก เพราะเน้นความประณีต สวยงาม มีน้ำหนักเบา และมีหลายรูปแบบให้เลือกตามความต้องการ โดยใช้ใบจากที่หาได้ไม่ยาก จากป่าชายเลนใกล้ชุมชน งอบน้ำเชี่ยวในนี้ถือได้ว่าเป็นสินค้าของที่ระลึกขึ้นชื่อของชุมชนแห่งนี้ โดยจะมีด้วยกัน 5 ทรงคือ ทรงกระหงค์, ทรงกระดองเต่า, ทรงยอดแหลมหรือทรงหัวแหลม, ทรงสมเด็จ, ทรงกระโอลก

2. ตั้งเมกรอบ หรือคนสมัยก่อนเรียกว่า “ขันน้ำตาลซัก” เป็นขันมหวนที่มีแหล่งผลิตตั้งเดิมอยู่ที่บ้านน้ำ

เชี่ยว มีรุ่งคล้ายแห่งเมืองแห่ง สัน្ឋาclaro'ón เป็นขนมหวาน สำหรับทานเล่น รสชาติหวานมัน กรอบอร่อย เนื่องจาก ใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ สด สะอาดเป็นที่ชื่นชอบ ของผู้คน ที่ได้ชื่อเลิศรส (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2554)

จากทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว นักท่องเที่ยว หรือผู้มาเยือนสามารถสัมผัสได้ถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านจาก กิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอาหารพื้นถิ่น การใช้ชีวิตร่วม กันระหว่างต่างศาสนา งานหัตถกรรมพื้นบ้าน กิจกรรมท่อง เที่ยวตามวัฒนธรรมในพื้นถิ่น กิจกรรมเหล่านี้จัดเป็นการ สร้างประสบการณ์ที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้ มีโอกาส ได้ลงมือทำ ปฏิบัติ มากกว่าการได้เป็นผู้เยี่ยมชม

ดังนั้นสิ่งที่ค้นพบได้ว่า รูปแบบการสร้าง ประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่น (local experience) นั้น จุดหมายปลายทางไม่ใช่สถานที่อัน สวยงาม แต่คือกิจกรรม ที่สร้างสรรค์โดยชุมชน โดยนำ เอาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมานำเสนอ ผ่านกระบวนการ บริหารจัดการโดยชุมชน โดยนักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม กับกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ที่ล้ำค่า โดย ประเทศไทยเองมีรูปแบบกิจกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ เช่นเดียว ดังเช่น การทำอาหารไทย กีฬามวยไทย การนวด ไทย และรวมถึงศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่พร้อม จะสร้างคุณค่าและประสบการณ์ความประทับใจจากท้อง ถิ่นแก่ผู้มาเยือน

สรุป

ท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวอย่างเหมาะ สมและเอื้อประโยชน์ให้เกิดการอนุรักษ์อย่างชัดเจน และ เป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างจิตสำนึกให้กับคนใน ชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ ร่วมกันรักษาสมดุล ของระบบนิเวศของชุมชน ผ่านการสร้างกระบวนการกลุ่ม ให้มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เมื่อเกิดการจัดการอย่างเป็น ระบบและประสบความสำเร็จแล้ว แหล่งท่องเที่ยวชุมชน จะกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างเครือข่าย และกลายเป็นพลังในการสร้าง ฐานความมั่นคง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสร้างสรรค์ และในอนาคตการท่องเที่ยวโดยชุมชน" (community-based tourism) อาจเป็นการท่องเที่ยว แบบใหม่ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สร้างอาชีพให้ชุมชน และใน ขณะเดียวกันท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนก็จะเกิดความคุ้ม ค่ากับการเดินทาง ได้รับประสบการณ์จากท้องถิ่นโดยตรง (local experience) จากพื้นที่ที่แสดงอัตลักษณ์ ตัวตน ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างแท้จริง นอกจาก นั้น ยังมีผลลัพธ์อีกมากมายที่จะเกิดขึ้นได้แก่ เยาวชนเดิ่ง หนึ่งโอกาสทางการท่องเที่ยวในการกลับมาประกอบอาชีพ และพัฒนาบ้านและชุมชนของตน รวมถึงผู้คนภายในชุมชน ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาชุมชนของตน และให้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

References

- Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University. (2012). *Creative tourism model*. Retrieved from http://www.dasta.or.th/News/detail_knoeledge.php?ID=1415 (in Thai)
- Greg, R., & Julie, W. (2007). *Tourism creativity and development*. New York: Routledge.
- Sangsanit, N. (2013). *New model for tourism*. Retrieved from <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/539567> (in Thai)
- The Thailand Community Based Tourism Institute. (2011). *Community-based tourism*. Retrieved from http://www.cbt-i.or.th/?ge=show_pages&gen_lang=20112012094103#.W1VTxtIzZpg (in Thai)
- Wisuttiluck, S., et al. (2013). *Creative Tourism*. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)

